

شناسایی مؤلفه‌ها و شاخص‌های شایستگی تدریس معلمان مبتنی بر دیدگاه‌های آینده‌نگرانه جهانی

مهرناز سادات رضوانیان^۱، کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی درسی دانشگاه فردوسی مشهد
حسین جعفری ثانی^۲، دانشیار دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه فردوسی مشهد
مرتضی کریمی^۳، دانشیار دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه فردوسی مشهد

مقدمه: معلمان در میزان تحقق اهداف آموزشی نقش تعیین‌کننده و مهمی دارند چراکه آنان به‌طور مستقیم در فعالیت‌های تدریس و یادگیری با دانش‌آموزان درگیر هستند. به‌علاوه معلمان منابع انسانی هستند که به‌مثابه برنامه‌ریزان آموزشی، بازیگران و عوامل مؤثر بر موفقیت یک سیستم آموزشی خدمت‌رسانی می‌کنند. همچنین امروزه با توجه به چالش‌هایی که آموزش و پرورش به‌طور مداوم با آن مواجه می‌شود، چگونگی عملکرد معلمان باید به‌گونه‌ای ارتقاء یابد که قادر به رقابت در عصر جهانی باشد (آریف^۴، ۲۰۱۹).

ضرورت مطالعه و چالش ذهنی این پژوهش از این واقعیت آغاز می‌شود که تحقق آینده‌ای مطلوب در نظام تعلیم و تربیت، در ابتدا مستلزم شناسایی شایستگی‌های تدریس موردنیاز معلمان در آینده، متناسب با نیازهای دانش‌آموزان آینده، است. بر این اساس، کشورهای توسعه‌یافته در جهان در پی بهبود مدارس خود و پاسخ‌گویی بهتر به انتظارات اجتماعی و اقتصادی بالاتر هستند. همان‌طور که پیش‌تر نیز گفته شد، بهبود کارایی در مدارس و برقراری برابری در آموزش یادگیرندگان تا حد زیادی به اطمینان خاطر از این موضوع برمی‌گردد که معلمان در مدارس از شایستگی‌های متناسب با مقتضیات زمان برخوردار باشند تا بتوانند تدریسی باکیفیت ارائه دهند و در پی آن دانش‌آموزان از تدریسی باکیفیت بهره ببرند. واقعیت این است که در بسیاری از کشورها مسائل معلمان در اولویت سیاست‌گذاری دولت‌ها است که این موضوع نیازمند شناسایی و پیش‌بینی دقیق نیازها و توانمندی‌های لازم برای معلمان در آینده است. توجه به نگاه آینده‌نگرانه در راستای شایستگی‌های تدریس معلمان در نظام تعلیم و تربیت، موجب ماندگاری و تحول این نظام می‌شود (مالدر^۵، ۲۰۱۷). آموزش و پرورش ایران برای بهبود ساختار آموزشی خود با چالش‌های متعددی در

1. mehrnazrezvianian@gmail.com

2. hsuny@um.ac.ir

3. m.karami@um.ac.ir

4. Arief

5. Mulder

زمینه شایستگی‌های تدریس معلمان مواجه است، بنابراین توجه به نگاه آینده‌نگران می‌تواند در برنامه‌ریزی‌های آموزش و پرورش و به‌ویژه در زمینه شایستگی‌های تدریس معلمان نقش پیشگیرانه داشته باشد. متأسفانه امروزه در نظام تعلیم و تربیت، بسیاری از مدیران و معلمانی که به‌عنوان مجریان اصلی برنامه‌های درسی می‌باشند، در مواجهه با شایستگی‌های تدریس، با رویکردهای آینده‌نگران بیگانه هستند درحالی‌که آینده‌نگری در دوره حاضر به یک نیاز اساسی و استراتژیک تبدیل شده است. پرسش اصلی این پژوهش عبارت است از:

شاخص‌ها و مؤلفه‌های اصلی شایستگی‌های تدریس معلمان با رویکرد آینده‌نگران در سند تحول بنیادین و پژوهش‌های سایر کشورها کدامند؟

روش پژوهش: برای انجام این پژوهش، جهت شناسایی مؤلفه‌ها و چارچوب‌های شایستگی تدریس معلمان مبتنی بر دیدگاه‌های آینده‌نگران جهانی، از روش پژوهش کیفی و بر اساس تحلیل محتوا با رویکرد استقرایی استفاده شده است. پژوهش کیفی نوعی بررسی وسیع، عمیق و با معنا و گاهی غیر ابزاری به موضوعات، رفتار و یافته‌ها است (خنیفر و مسلمی، ۱۳۹۷) و در مواقعی به کار می‌رود که هدف پژوهشگر بررسی یک پدیده از زاویه‌های گوناگون است (بازرگان، ۱۳۹۴). در این پژوهش باهدف شناسایی مؤلفه‌ها و چارچوب‌های شایستگی تدریس معلمان مبتنی بر دیدگاه‌های آینده‌نگران جهانی، در گام اول، سند تحول بنیادین آموزش و پرورش (۱۳۹۰) مورد بررسی قرار گرفت. در ادامه پژوهش‌های مرتبط با شایستگی‌های تدریس معلمان که در کشورهای مختلف انجام گرفته است، بررسی شدند. پس از انجام مطالعات کتابخانه‌ای، پژوهش‌های انجام گرفته و اسناد بالادستی، مستندات و داده‌های لازم جمع‌آوری شد. این مستندات راهنمایی کلی را برای استخراج عوامل و مؤلفه‌های شایستگی‌های تدریس معلمان با چشم‌انداز آینده فراهم آورد. واحد ثبت در بررسی سند و پژوهش‌ها، مضمون و واحد زمینه پاراگراف بود. برای کدگذاری اطلاعات در این پژوهش از روش کدگذاری اشتراوس و کوربین استفاده شد که طبق نظر اشتراوس و کوربین سه نوع کدگذاری: باز، محوری و انتخابی وجود دارد. در کدگذاری باز، داده‌های پژوهش به هر کلمه یک کد اختصاص داده شد. سپس در کدگذاری محوری موارد با معنای یکسان در مقوله‌های مشترکی طبقه‌بندی شدند. به این‌گونه که پس از کدگذاری باز و کدهای محوری شناسایی شدند و ضمن تفکیک، غربالگری و جداسازی موارد ضدونقیض، داده‌های تکراری و اضافی تشخیص داده و از دور خارج شدند و داده‌های مرتبط و مشابه نیز حول محور مشترک جدیدی قرار گرفتند. نتایج به‌دست‌آمده مبتنی بر داده‌های تحلیل محتوای

کیفی سند تحول بنیادین، در سه مرحله «بررسی، حذف کدهای تکراری، ترکیب و ادغام موارد مشابه» ابعاد موضوع مشخص و در چارچوب مؤلفه‌ها و شاخص‌های حاصله سطح‌بندی شدند.

یافته‌های پژوهش: در این پژوهش سند تحول بنیادین آموزش و پرورش و همچنین ۱۲ مقاله لاتین که در خصوص شایستگی‌های تدریس معلمان با رویکردهای آینده‌نگرانه، در ۵ سال اخیر، نوشته شده بود مورد بررسی و تحلیل محتوا قرار گرفت. همچنین جهت دستیابی به داده‌های به‌روزتر، سند توانمندسازی معلمان در کشور امریکا (NBPTS⁶) نیز مورد تحلیل محتوا قرار گرفت. در نهایت نتایج حاصل از تحلیل محتوای سند تحول بنیادین و همچنین پژوهش‌های انجام گرفته در خصوص هدف موردنظر این پژوهش، به شناسایی ۶ مؤلفه اصلی و ۳۲ شاخص منجر شد. مؤلفه‌های استخراج شده شامل: فناوری اطلاعات و ارتباطات (۸ شاخص)، معرفت دینی (۴ شاخص)، شیوه‌های ارزشیابی (۷ شاخص)، ویژگی‌های شخصیتی (۶ شاخص)، مدیریت کلاس و تدریس (۴ شاخص) و دانش محتوایی (۳ شاخص) می‌باشد.

نتیجه‌گیری: از آنجایی که پژوهش‌های متعددی در خصوص شایستگی‌های معلمان صورت گرفته است، در این پژوهش سعی شد تا به‌طور اختصاصی شایستگی تدریس که کمتر موردتوجه بوده است، مورد بررسی قرار گیرد. بررسی شایستگی‌های تدریس مورد انتظار از معلمان در آینده، نشانگر آن است که با گذر زمان و همچنین تغییر و تحولات قابل پیش‌بینی در آینده، نوع شایستگی‌های مورد انتظار از معلمان نیز دچار دگرگونی خواهد شد. ضرورت شناسایی ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های شایستگی‌های تدریس معلمان با نگاه به آینده برای ورود به عرصه‌ی معلمی در مدرسه‌های فردا امری اجتناب‌ناپذیر است. نظام آموزشی همواره باید به آینده توجه داشته باشد و در رأس آن توجه به معلم اولویت دارد. در خصوص مؤلفه معرفت دینی پژوهش‌هایی از جمله: صادقی و همکاران (۱۳۹۴)، علی مرادی (۱۳۹۲) و کیانی و همکاران (۱۳۹۷) به اهمیت این موضوع در ابعاد و مؤلفه‌های شایستگی تدریس معلمان اشاره دارد. همچنین فناوری اطلاعات و ارتباطات، دانش محتوایی و مدیریت کلاس درس و تدریس موضوعاتی بوده است که در تمامی پژوهش‌های موردبررسی در خصوص نگاه آینده‌نگرانه به شایستگی‌های تدریس اشاره شده است که از جمله این پژوهش‌ها می‌توان به پژوهش‌های: مارتین و همکاران⁷ (۲۰۱۳)، چوی و همکاران⁸ (۲۰۱۷)، شاو⁹ (۲۰۱۵)، کرلویک¹⁰ (۲۰۱۳) و فالکر و لاتم (۲۰۱۶) اشاره نمود. مؤلفه و شاخص‌های به‌دست‌آمده در این پژوهش، با

6. National Board For Professional Teaching Standards

7. Martín et al

8. Choi et al

9. Shaw

10. Kereluik

توجه به جدیدترین یافته‌های پژوهشگرهای جهانی می‌باشد. همچنین در این پژوهش سعی شده است تا ضمن بررسی پژوهش‌های سایر کشورها، سند تحول بنیادین آموزش و پرورش ایران نیز مورد بررسی عمیق قرار بگیرد.

با توجه به چالش‌های موجود در آموزش و پرورش و به منظور پاسخگویی به نیازهای متنوع در جامعه آینده و پویایی نظام تعلیم و تربیت نیاز هست تا پژوهش‌هایی در خصوص شناسایی شایستگی‌های تدریس معلمان صورت گیرد تا ضمن توسعه حرفه‌ای معلمان در نظام آموزش و پرورش ایران، گامی در جهت ارائه چارچوب‌ها و الگوهایی جهت شایستگی‌های تدریس معلمان برداشته شود. لازم به توضیح است که نگاه آینده‌نگرانه به شایستگی‌های تدریس باید همواره مورد توجه قرار گیرد تا ضمن همسویی با پیشرفت‌های موجود در نظام‌های آموزش و پرورش کشورهای توسعه یافته، معلمان نیز همواره سعی در برآورده کردن نیازهای آینده فراگیران خود داشته باشند.

منابع:

- بازرگان، عباس. (۱۳۹۴). *مقدمه‌ای بر روش‌های تحقیق کیفی و آمیخته: رویکردهای متفاوت در علوم رفتاری* (چاپ پنجم). تهران: نشر دیدار.
- خنیفی، حسین و مسلمی، ناهید. (۱۳۹۷). *اصول و مبانی روش‌های پژوهش کیفی* (چاپ دوم). تهران: انتشارات نگاه دانش.
- صادقی، طیبیه؛ سلیمان پور، محبوبه؛ قادری، محیا؛ ریحانی، معصومه (۱۳۹۴). بررسی استانداردهای شایستگی تدریس معلمان اثربخش در آموزش و پرورش شهرستان، *کنفرانس بین‌المللی مدیریت، اقتصاد و علوم انسانی، ترکیه - استانبول*، شرکت مدیران ایده پردازان پایتخت ایلیا.
- علی مرادی، فاطمه (۱۳۹۵). بررسی ملاک‌های جذب معلمان طی سه دهه اخیر، *پایان‌نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه الزهراء (س)*.
- کیانی، غلامرضا و عسکری متین، سجاد. (۱۳۹۷). الگوی معیار صلاحیت حرفه‌ای معلمی در تراز جمهوری اسلامی ایران. مقاله ارائه شده در همایش بین‌المللی و دوازدهمین همایش ملی ارزیابی کیفیت در نظام‌های دانشگاهی، تهران، دانشگاه الزهراء.

Arief Syauqi, M (2019); Development of Early Childhood Education Teachers in the Teaching and Learning Process by Inspectors in an Attempt of Improving Teacher Performance. *2nd International Conference on Research of Educational Administration and Management*, volume 258.

Choi, S. L., Goh, C. F., Adam, M. B. H., & Tan, O. K. (2016). Transformational leadership, empowerment, and job satisfaction: the mediating role of employee empowerment. *Human resources for health*, 14(1), 73.

Faulkner, J. & Latham, G. (2016). Adventurous Lives: Teacher Qualities for 21st Century Learning. *Australian Journal of Teacher Education* (Online), 41(4), 137-150

Kereluik, K., Mishra, P., Fahnoe, C., & Terry, L. (2013). What knowledge is of most worth: Teacher knowledge for 21st century learning. *Journal of digital learning in teacher education*, 29(4), 127-140.

Martín-Rojas, R. García-Morales, V. & Bolívar-Ramos, M. (2013). Influence of technological support, skills and competencies, and learning on corporate entrepreneurship in European technology firms. *Technovation*, 33(12), 417-430.

Mulder, Martin, (2017) *competence based Vocational and Professional Education*, Springer, Switzerland p-p 607-631.

NBPTS(2020), Get Certified and Take Your Teaching Career to the Next Level

Shaw, A. (2015). *21st Century Schools*. Retrieved from www.21stcenturyschools.com/aboutus.html

